

Bogomslag

Af Per Kirkeby

I fremtiden kommer der ikke mange bogomslag fra min hånd. Jeg har aldrig været bogkunstner eller omslagstegner, men drømt om at blive blot og bar kunstner. Og som den drøm bliver indhentet af min erfaring og biologiske forfald – og opløser sig selv – bliver det sværere og sværere at præstere rimelige billeder, som litteraturen og den skønne bogkunst vil have dem. Kunsten er kunst når godt og dårligt er hørt op med at eksistere.

Fremtiden

Selvfølgerlig er det Jorn der har sagt det – og påvirket er jeg af Jorn, langt over hvad jeg nogensinde havde troet muligt da jeg var ung og påvirket af alt muligt i hver molekyle – og det i Held og Hasard, dog i forordet fra 1963: »Jeg opdagede at det mislykkede i visse tilfælde har større kunstnerisk værdi end det vellykkede. Det hele afhænger af, hvad der er mislykket, og hvad der er vellykket, hvor meget der er sat ind, og hvor meget der trods alt blev gjort.« Jorn opdagede det – den datid var omkring 50, med en række umulige, »sorte« og rørende billeder. Det den åndløse museumsleder vil kalde en mellemperiode – og kassere for kun at have »top-stykker«. Måske var Jorn ikke den mest flamboyante af holdet i fyrerne og trediverne, men rørende, fanget og farlig; den allersidste tids ild er i disse tidlige billeder gråd – og elementerne hører sammen.

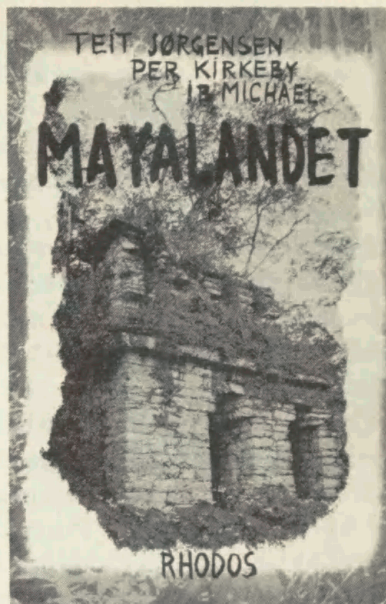
Efter de mørke år og sorte billeder laver Jorn heller ikke omslag. Dog – et til Nationalmuseets Bøger i 1962. Og hviket ramaskrig.

Men det er også den Jorn der er hensides – som det hedder i det samme Held og Hasard-forord – »identifikationen mellem det man kalder det æstetiske, og det, man kalder det skønne. Langt mindre kunne jeg udfylde begrebet æstetik med begrebet form.« Jorn holdt stilen – det gjorde Nationalmuseet ikke.

Det var foreløbig fremtiden ved hjælp af fortiden. Hvor kommer den lille bogomslags-hund ind?

Bogomslag har altid draget mig, helt uden hensyn til god eller dårlig bog, billedkunst, på den anden side af spekulationer om trivialkunst. På cykel op ad bakken til Brønshøj Torv stod jeg altid af og drømte foran boghandler-vinduet. Helt i regn. Og så på bøger, på omslagene.

Det »konventionelle« omslag: firfarvereproduktion af akvarel (dog lavet til netop denne bog), og typografisk tekst.
 »Malerisk« brug af farvebillede (det hvide »rum« bliver det udtryksfulde), og kalligrafisk tekst.

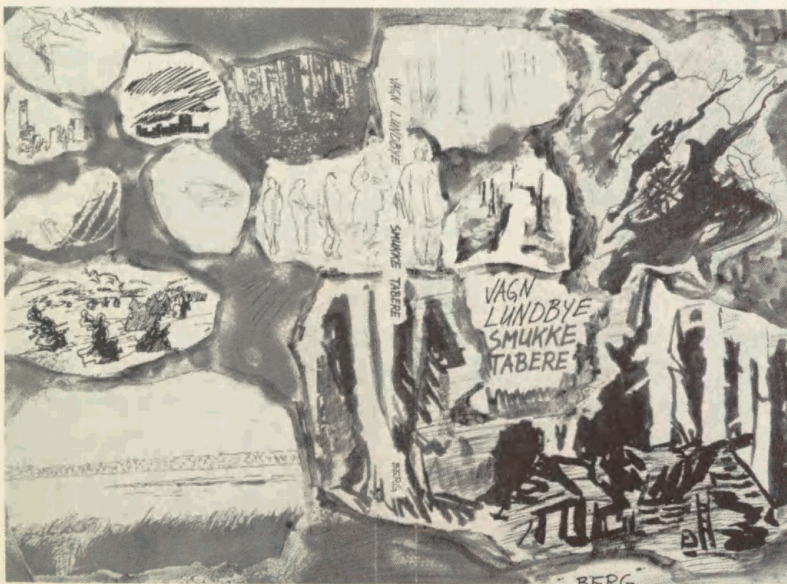
Bogomslag er bogomslag. Nogen gange er det også et kunstnerisk udtryk. Men gudskelov ikke særlig tit: et bogomslag er bedre end et dårligt kunstværk. Svært har jeg det også med den type professionelle bogomslag som forhippet bearbejder det næsten nyeste i den løbende kunst. Det bliver så underligt smagfuldt. Men det er måske blot en professionel irritation, for det har altid været sådan at bogomslagene hentede sine tricks fra kunsten, også da jeg kørte på cykel over Brønshøj Torv. Og ældre bogomslags forbrug af kunsten har jeg altid fundet charmerende og oplysende.

Den kedsomligste type af bogomslag er dem der reproducerer et kunstværk. På den fordringsfulde måde. Jeg har ikke noget imod lay-out-håndværkerens brutale og effektfulde brug af forbløffende udsnit af den historiske kunst – meget benyttet i engelske klassikere i paperback-udgave. Utroligt appetitvækende – som en Ota-bog. Nej, jeg tænker på de mere »seriøse« sammenhænge hvor en forfatter (digter) ønsker en bestemt kunstner som omslag og udvidelse. Den første besværlighed er naturligvis at danske litterater på dette plan ofte afslører deres hele mangel på Kunst i dette valg, at der i Danmark for det meste produceres bøger og ikke skabes kunst, og at disse bogproducenter allerhøjest kan tænke i billedkunst i de mest vulgære og modepræget baner. Men den besværlighed som det

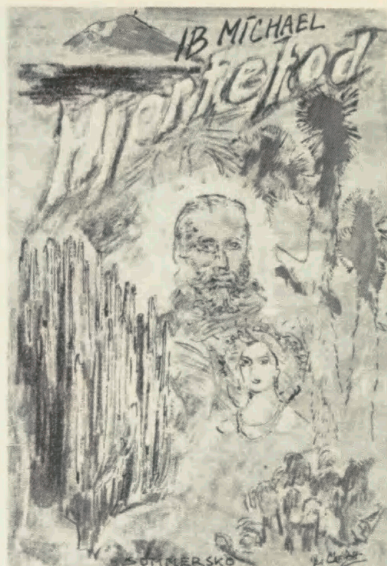
Den kalligrafiske tekst er bogstaveligt tingsliggjort: titlen er blomster og navnet flinteflækker – en associationskalligrafi.

drejer sig om her, er at det næsten altid ender med at man reproducerer et mere eller mindre vellykket kunstværk. Og netop det, at det er et til lejligheden (mere eller mindre – de dovne hunde) skabt værk, der som værk reproduceres, gør det til meget mindre omslag end det brutale udsnit af et underholdende og livskraftigt og med historiske associationer ladet ældre værk.

En »all-over« håndskrift. Der netop derved forsøger at unddrage sig den banale collage-effekt. Collagen er bogomslagets dødsynd.

Hjortefod er en pastiche på ældre ungdomsbøgers fortællende stemningsmageri. Stemningens enhedstone er det der redder fra collagen. (Blev ikke brugt som omslag da det ikke passede i »Designet«, men endte som titelblad).

Som det var

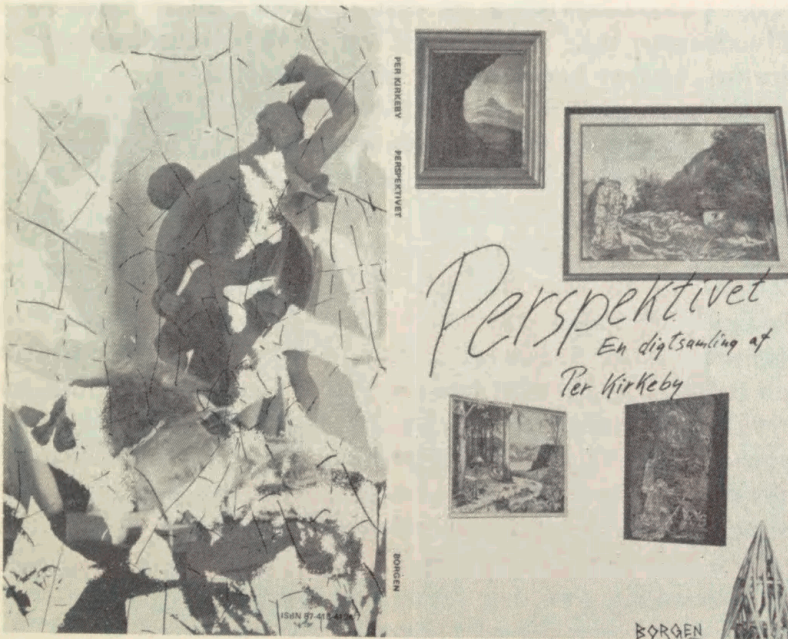
Nu er det ikke kun billedkunstnerne der er dumme i nakken. Hele holdningen falder sammen med den tekniske udvikling inden for branchen (falder sammen med, men ikke skabt af).

Det første omslag jeg lavede for Borgens Forlag var også en reproduktion: en farvestrålende akvarel som gudskelov vulgært nedlod sig til en vits over emnet. Derfor var det et omslag. (Nu er det også lidt svært med vitserne og de alvorlige digtsamlinger som det mest drejer sig om med de »kunstneriske« omslag). Men senere blev det anderledes: et omslag i firfarvetryk kostede mange penge i de tider. Så hvis man kunne nøjes med to, måske tre farver og selv lave »separationen«, så var det at foretrække. I de år drømte man om at kunne bruge farvebilleder og hele det dyre udtræk. Men det var meget stimulerende, og faldt sammen med hele den brug af den lille mands kælder-off-set som betød en revolution af hele collage-forestillingen. At man arbejdede med de forskellige farver og forestillingslag rent teknisk-strukturelt og samtidig meget håndfast og med en klar malerisk manipulation. En frihed og friskhed som kun blev stimuleret af at have et formål, at skulle være noget, Hætsj eller et omslag for Borgen.

Men allerede tidligt kørte de store bogmaskiner med standardiserede firfarveomslag, og alt andet var besværligt og krævede særbehandling. Borgen var et mindre forlag, og Borgen har denne ægte interesse for billedkunst som andre steder erstattes

Den marmorede struktur af associationer. Det er ikke en reproduktion, men en sedimentation af forskellige farvelag. Også en collage-undvigelse.

»Malerisk« i den forstand af alle elementerne indgår i rumlig beskrivelse der modsvarer billedkunstneriske overvejelser – og som sætter Perspektivet i særligt lys.

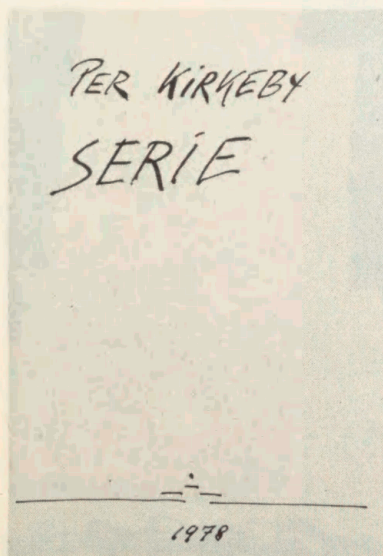
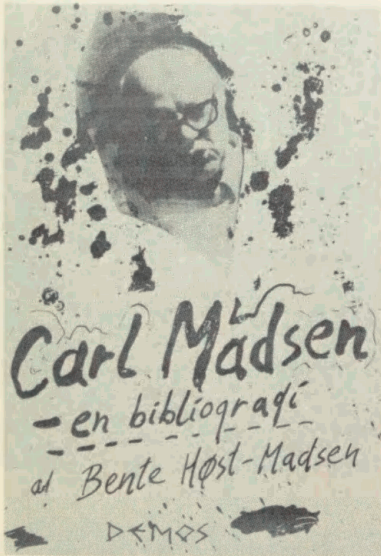
Den bogstavelige associations-kalligrafi drevet til det yderste: ikke længere tekst men en del af rummet, en del af fotografiets »virkelighed«. Det samme gælder »illustrationen«: maleriet på væggen.

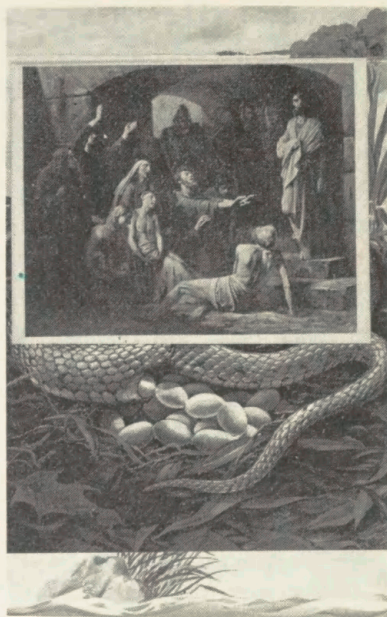
med kendskab til navne. Og det var ikke den måde man i disse tidlige år kunne komme i forbindelse med den tryk-kyndige kunst. Og ydermere ofrede Borgens Forlag mange penge på en slags produktudvikling på dette område ved at holde liv i Hvedekorn, som i en periode var et vitalt billedkunstnerisk forum. Det er karakteristisk at Gyldendal aldrig har kunnet præstere et tidsskrift med en billedkunstnerisk vitalitet. En så stor, professionel maskine går simpelthen i stykker med de første tegn på den form for anarki som livsnødvendig for den billedkunstneriske udfoldelse (det er kunst, ikke fristile). Og blandt de personlige erindringer: på Borgens Forlag har de tekniske mennesker altid haft den åbenhed og solidaritet som har gjort det underholdende at lave tingene. Og været villige til at løbe risikoen ved de mere uortodokse attacker: der er jo altid en risiko, der skal altid være en risiko, ved at komme med tre stykker mishandlede kalkerpapir med påklæbede billeder, speedmaker-streger og fedtfarver, og sige at på trods af hvad der nu er af farver på originalen så skal hele det her lag laves til streg og trykkes i rosa som anden trykgang. Og ingen ved helt præcis hvordan det kommer til at se ud, kun svæver i hovedet en forestilling som den drøm man har før man begynder at male, men her er der ikke noget med at male over. Og så står

man ved maskinen med en måske skeptisk trykker og forsøger at gøre hver farve til noget helt præcist i forhold til uforklarlige mål. Og nervøsiteten ved at den første trykgang ser underlig ud, måske er det en helt forkert kalkulation, og til slut glæden og lettelsen ved at det ser rigtigt ud, ikke helt som ventet men med overraskelser. Ellers havde der ikke været grund til at lave det. Kun kunst ved at løbe en risiko. Den risiko de professionelle lay-out-folk – af klare og uforståelige grunde – aldrig løber. Men af hensyn til hele vitaliteten på området er det vigtigt at en lille del i det mindste tager en risiko på sig – en slags produktudvikling. På Gyldendal vil et risiko-kalkuleret omslag altid automatisk blive rettet til og professionelt frataget risiko-momentet, og den besværlige person-kontakt gennem processen forsvinde i de store produktionsplaner. Og omvendt bliver den risiko man personligt investerer mindre når det er noget man ikke har nogen personlig kontakt til. Som at stå med Crillelsen på trykkeriet, og vide at han ved hvad det er man håber på.

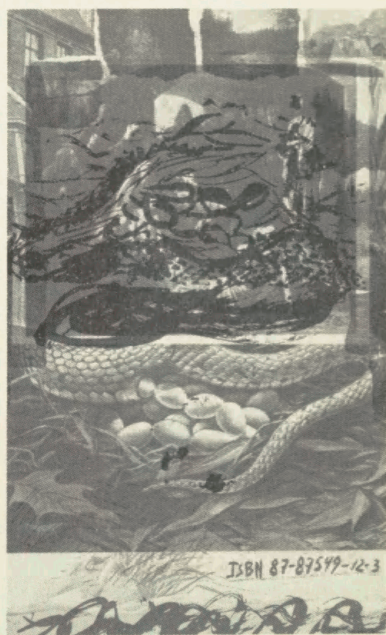
Men selv hos Borgen er det nu økonomisk mest fordelagtigt at alt kører med reproduktions-separation og de fire farver. De specielt blandede farver er dyrere selv om der kun er to eller tre af dem end de fire europæiske. Man har ikke mere økonomien med sig når man vil løbe den kunstneriske risiko. Reproduktionen er den mest rentable. Og den er så kedelig, fordi man

Det sværeste: den indlysende kalligrafiske enkelhed – som offset-teknikken er skabt til.

Demonstration af sedimentations-metoden: tre »selvstændige« billeder der hver tildeles sin ene farve (uanset hvad det enkelte billede måtte rumme af farver i kraft af kilderne), og derefter trykkes over hinanden, det ene lag over det andet: sedimentation. Eller blot den almindelige trykteknik uden den teknologiske farveseparation. Men den forsøger at gengive et færdigt resultat, sedimentationen skaber et uset billede.

ikke løber nogen risiko, og ikke bliver underholdt af overraskelser. Tilbage er at sidde og tegne eller male et omslag, og den proces bliver sjældent stimuleret af at skulle illustrere noget bestemt. I det tilfælde gælder det blot om at glemme årsagen så hurtigt som muligt. Men haler man blot noget op af skuffen, selv det bedste, og får det reproduceret med titlen i pæne typer, så bliver man også led. For så tager man det væk som var i originalen som enestående og »formålsløs« idé.

Så dels må man prøve på at udnytte de nu eksisterende forhold (jeg har ikke selv haft modet til at lave en fire-lags-separation og bruge firfarvesættets farver – de er så umulige, men netop derfor), og dels må forlagene gøre noget på trods af. Jeg selv er så kontrær at Fremtiden er begyndt, og omslaget til min sidste bog er lavet som gammeldags stentryk. Og på enhver måde umuligt.

Et helt omslag, med klapper, som en almindelig fri tegning.